

Roskidelægen Henrik Preussmann's Domfældelse 1653.

Af K. Carøe.

I midten af det 17de århundrede var der på Sjælland, uden for København, kun bosiddende læger i Sorø, hvor Sachseren, den kejserlige pfalzgreve Georg Kruck var blevet professor i medicin og naturlære ved det ridderlige akademi 1645, og hvor Schlesieren Esaias Burser samtidigt var blevet apoteker og som licentiatus medicinæ tillige drev medicinsk praksis. Langt tidligere end Sorø havde dog Roskilde været sæde for en promoveret doktor, idet Frederik II allerede 1561 havde forlenet sin livlæge Conrad v. Steinweck med et kanonikat ved domkirken med forpligtelse til at residere der, når han ikke var i kongens tjeneste; og siden den tid havde der, omend med nogle afbrydelser, boet læger i Roskilde¹⁾, indtil Esben Halveg's voksende ry 1617 kaldte ham til København som læge ved børnehuset.

Det antal læger, som i de tider uddannedes her i landet, var ikke stort, og fra udlandet, navnlig fra Tyskland, søgte derfor ikke få læger til Danmark og da især til Sjæl-

¹⁾ C. v. Steinweck 1561—1563, M. Poulsen 1566—1579, E. Christensen 1584—1592, P. Flemløse 1590—1599 (men var mest i København beskæftiget med astronomiske undersøgelser), E. Halveg 1613—1617.

land og Fyn, medens forholdsvis få søgte til Jylland, hvor livsvilkårene vel har været mindre tiltrækkende. I foråret 1650 bestemte Henrik Preussmann, der var tysk læge, sig til at søge lykken i Danmark.

Det er kun lidet, hvad der vides om Preussmann; han var født ca. 1623 i Osnabrück, blev 1647 immatrikuleret i Leyden og tog doktorgraden der 18. Juni 1648 med en disputats om nyresten (*De calaelo renum*); muligvis har han praktiseret i Lübeck, der var i alt fald hans hustru født, og derfra var der i den tid livlig forbindelse med Danmark. I foråret 1650 må han, vistnok personligt, have henvendt sig til den ansete landsdommer Jørgen Seefeldt paa Ringstedkloster for ved hans bistand at skaffe sig tilsladelse til at nedsætte sig i Danmark; det fremgår af et i rigsarkivet bevaret brev, dateret Ringstedkloster 17. Marts 1650, fra Jørgen Seefeldt til den øverste sekretær i danske kancelli Otto Krag, den senere fra sit sammenstød i 1660 med Hans Nansen bekendte rigsråd; brevet er karakteristisk for sin forfatter, det viser Seefeldt's retsinlighed, hans forsigtighed med at anbefale en ukendt fremmed og samtidigt hans interesse for at skaffe landet læger, hvortil der hårdt trængtes, selv om man, som han med sin kendte humor siger, »må nøjes med dem, som ville være hos os«. Næppe to år efter stod Preussmann for hans domstol, anklaget for drab.

»Kære Otto Krag, kære broder og synderlig gode ven, næst venlig hilsen og taksigelse for alt bevist gode, hvilket igen at forskyldte jeg altid gerne findes villig. Kære broder, nærværende doctor medicinæ H. Prytzmann haver lyst til at ville sætte sig med alt sit her i riget hos os og bruge sin praxin, enten det måtte hannem tilstedes her i Landet [d. e. Sjælland] eller og i Jylland til Viborg, og derfor nu søge til hove der først at ville angive sig hos kansleren; og formedelst han er fremmed og ingen bekendte her haver, haver jeg taget mig den dristighed til dig hannem at rekommandere i den gode forhåbning, at du hannem vilde for min skyld befordre, så vidt ret kan være, og han sin person kan vise kapabel at være sådant at begære og få, som han trakter efter, ved din tilhjælpning hos hr. kansleren, som han frygter at molestere foruden din gode befordring, eftersom han intet tør her begynde, før han kan være

forvisset, at det måtte ske med kgl. majestæts nådigste tilladelse ved hr. kanslerens gode befordring, som han håbes ved dig at erlange. Vi haver mangel her i riget på gode medici, og vi får at nøjes med dem, som ville være hos os, eftersom de andre kunne ej tvinges til at komme til os eller blive hos os. Tiden er kort; jeg kan ej udtrykkeligen skrive det så vel, som du det selv bedre forstår, men vil kommittere dette til din egen gode diskretion. Vale.«

Rimeligvis har Preussmann opnået den ønskede tilladelse til at nedsætte sig, men herom har intet kunnet findes; hvad der har bevæget ham til at vælge Roskilde, og hvornår han er kommet dertil, er også ukendt; muligvis har han fået bevilget et kanonikat der, således som det senere skal omtales, men heller ikke herom vides noget sikkert; i hvert fald var han i Roskilde i efteråret 1651, thi da indtraf den begivenhed, som skulde blive skæbnesvanger for hans virksomhed i Danmark.

I Roskilde havde Christen Steensen da været borgmester i en del år¹⁾; med sin hustru Marine Christensdatter havde han en søn Peder, der blev døbt i domkirken 8. Okt. 1648; i September 1651 havde denne søn ligget syg i nogle dage, da ved et bryllupsgilde 15. September Preussmann traf sammen med forældrene, og moderen så benyttede lejligheden til at tale med ham om sønnen; næste eftermiddag blev Preussmann hentet til barnet, af hvis sygdom han i det nedenfor meddelte forsvarsskrift giver en indgående skildring, der dog i mange måder er ret uklar og vistnok tendentiøs, og som ikke giver noget stort begreb om hans kliniske dygtighed. Skønt Preussmann først opfatter sygdommen som en febris maligna, en ondartet feber, går han dog beredvilligt ind på moderens opfattelse, at det er orm, som barnet lider af, og vil derfor give det en medicin med metallisk kvægsølv, mercurius vivus eller crudus, der er ganske uskadeligt og

¹⁾ Hvornår Chr. Steensen er blevet borgmester i Roskilde, er det ikke lykkedes at oplyse, han var det 2. Okt. 1645; da han fik en datter døbt i domkirken. Han blev landsdommer 4. Aug. 1661, døde 7. Jan. 1669 og blev 25. Jan. indsat i M. Christophersen's kapel i domkirken. Hans enke levede endnu i September 1671.

vel også uvirksomt; men da sker der en skæbnsvanger fejltagelse, om fra lægens, provisorens eller begges side fremgår ikke sikkert af akterne, idet der i stedet for metallisk kvægsølv kommer sublimat, mercurius sublimatus, i medicinen, en voldsom gift, der øjeblikkelig dræber barnet.

Med alle de midler, der stod til hans rådighed, forfulgte borgmesteren derefter ad rettens vej de to mænd, som han anså for skyldige i hans søns død; af disse havde provisoren dog unddraget sig videre forfølgning ved straks at tage flugten; det blev da Preussmann, som angrebet særligt måtte rettes imod.

Det første skridt, borgmesteren foretog, har været at erhverve en kongelig befaling, hvorom dog nu intet foreligger, til at få sagen indanket til erklæring for det medicinske fakultet (som sædvanlig i slige sager suppleret med de kongelige livlæger og enkelte ansete københavnske læger); efter forudgået stævning, 26. September, mødte for disse læger, otte i tallet¹⁾, 30. September i konsistorium borgmesteren og hans hustru samt Preussmann og de øvrige, hvem denne sag angik, og her forelagde Preussmann det omtalte forsvarsskrift; såvel dette som fakultetets erklæring, der begge er affattede på latin og daterede 30. September, er optagne i Thomas Bartholin's »Cista medica« og meddeles her i oversættelse.

At du, ærlige, gunstige og velvillige læser, har hørt tale om borgmester i denne by Christen Steensen's lille søns død, nærer jeg ingen tvivl om, da jeg jo til alle tider på dagen erfarer, at dødsfaldet ikke alene er i alles munde, men at jeg også ganske uden grund af mængden erklæres for at være ophavsmanden til dette pludselige dødsfald. Men selv om min uskyldighed er ganske klar for den store

¹⁾ Decanus for det medicinske fakultet professor Ole Worm, livlægerne Jakob Fabricius, Peter Büлке, Poul Moth og Simon Paulli, de praktiserende læger Christian Fabricius, Jakob Svabe, Henrik Fuiren. Den anden medicinske professor — der var på den tid kun to — den 90årige Thomas Fincke, har på grund af sin høje alder vel ikke kunnet møde, men af livlægerne havde Simon Paulli tidligere været professor i medicin.

og gode Gud, som udpønsker hjerterne, så har jeg dog ikke villet, gunstige læser, at denne begivenhed, således som den er gået for sig, skulde være skjult for dig, som måske kun har lært den at kende fra en mindre god kilde eller måske også i en vrang fremstilling, i det håb nemlig, at jeg af dig vil blive frikendt for denne gruelige beskyldning, som jeg anklages for, og tillige gøre mig fortjent til din medfølelse. Imidlertid, idet jeg kalder Gud til vidne for dig, beråber jeg mig tusinde gange på min samvittighed om, at sagen forholder sig således, som jeg vil fortælle dig den, og derfor ve, ve over mig, hvis jeg handler anderledes.

Efter at jeg Tirsdag den 16. September omtrent kl. 3 om eftermiddagen af forældrene ved en tjenestedreng var blevet kaldet til deres søn, som allerede havde ligget til sengs seks eller syv dage, og om hvis sygdom moderen allerede dagen i forvejen selv havde talt til mig ved et bryllupsgilde, fandt jeg hos ham en hurtig, lille og svag puls; urinen lod sig ikke undersøge, fordi intet var opbevaret af den; legemsvarmen var ikke betydelig i forhold til sygdommens og symptomernes natur, om hvis samlede mængde, såvel dem, der angik livsfænomenerne og de naturlige forhold, som også om pletters udbrud og tilstedeværelse, der dog formedelst barnets utålmodighed den dag ikke lod sig iagttage, moderen fortalte mig. Da der på grund heraf var mistanke om en Febris continua (om hvis tilstedeværelse der dog ingen tvivl kunde være, omendskønt de sagde, at barnet var dårligere hveranden dag) og tilmed af malign natur, og jeg af moderen fik at vide, at hun havde givet sønnen C. C. philos. præparatum¹⁾ (jeg tror ogsaa Lapidem Bezoarticum²⁾) opløst i øl at drikke, og da jeg desuden af hende fik at vide, at barnet vægrede sig ved at tage og var bange for al medicin, og tillige blev gjort opmærksom på, at hvis jeg vilde foreskrive noget, det da ikke måtte være ubehageligt og måtte kunne gives i ganske ringe dosis, så ordinerede jeg det den dag Spiritus fuliginis rectificatus³⁾ og af Aqva cardui benedictæ⁴⁾ henimod tre eller fire dråber at give samme aften som ogsaa den næste morgen. Ved hjælp af dette middel brød der, vel ikke den dag, fordi barnet aldeles ikke vilde blive i sengen, men følgende dag, sved ud; og da moderen meddelte mig dette, da jeg omtrent ved nitiden om morgenen besøgte det sengeliggende barn,

¹⁾ Rimeligvis Cornu cervi philosophice præparatum, filosofisk præpareret hjortetaksalt.

²⁾ Lapis Bezoar enten orientalis eller occidentalis, bezoarsten, ejendommelige konkrementer, der findes i forskellige dyrs tarmkanaler og i ældre tider spillede en stor rolle i medicinen navnlig som modgift. Den orientalske bezoarsten findes hos bezoargeden og flere antilopearter; den occidentalske hos lamaen og vinunjaen.

³⁾ Spiritus destilleret med sod.

⁴⁾ Vandigt udtræk af Cardobenedikt- eller Bernhardinerurt.

var sveden i den grad rigelig, at den havde gjort barnet ked af at ligge, hvorfor det med magt havde måttet holdes i en halv time, da det slog ud med armene, og at den flød dråbevis ned ad ansigtet, hvilket glædede mig meget; og da jeg ønskede at undersøge pletterne nøjere, som jeg tidligere ikke havde faaet at se, blev barnet efter moderens ordre lagt i en vugge og blottet, og ved nærmere eftersyn fandt jeg spredt få og ganske små prikker (hvis nogen vil sige, at de skyldtes sveden, som barnet tålte godt, vil jeg ikke mod-sige ham), og som følge heraf sagde jeg til moderen, at hun skulde fatte godt håb. Da hun imidlertid meddelte mig, at hun kom i tanke om, at der den foregående dag havde vist sig orme, og at hun for ikke længe siden havde givet barnet Semen santonic¹⁾ eller noget af samme slags for at uddrive dem med, tre gange efter hverandre, men uden resultat, begyndte jeg at tage tegnene herpaa i betragtning. Da jeg desuden tydeligt bemærkede, at maven var hoven og stor, at munden lugtede ilde, at barnet sov uroligt og sprang op i søvne, at det kløede Næsen og ideligt kneb læberne sammen, at ansigtet var blegt, øjnene hule og mørke, det hvide i øjnene at blegnes og barnet at have åbent liv, talte intet herimod, og jeg både troede, at drengen led af orm såvel levende som døde, der bevirkede for-rådelse i tarmene, og forsikrede moderen om, at feberen, hvorfra barnet led, havde sin oprindelse derfra, hvorfor jeg begyndte at tænke på et middel, som både kunde dræbe ormene og drive dem ud. Dog vilde jeg ikke den morgen foreskrive noget, men indtil aften afvente virkningen af sveden, og jeg sagde, at feberens ondartethed stadigt vilde virke irriterende paa svedafsondringen, og gik derefter bort i god forståelse med dem.

Da jeg kom tilbage efter middag, og moderen atter klagede meget over hans uro og springen op i søvne, så ofte hun et øjeblik glædede sig over ham, og sagde, at sønnen ikke var blevet lettet ved sveden, og at han allerede havde tilbragt otte søvnløse nætter, og da hun desuden viste mig et søvndyssende liniment i en krukke efter forskrift af hendes slægtning dr. Thomas Bartholin, hvilket allerede havde været opbevaret over et år, og spurgte, om hun endnu kunde bruge det, så bekræftede jeg det, tilføjende, at det kunde gøres kraftigere med nogle gran opium; men for helt at uddrive ormene rådede jeg hende til fra apoteket i byen at skaffe sig 1 drakme af Mercurius vivus og 4 Uncer af Aqua graminis²⁾, hvilke jeg begge blandede sammen i en flaske med snæver hals, som jeg rystede flere gange, og af denne infusion gav jeg ordre til at give barnet en spiseskefuld morgen og aften og skrev tilmed, for at det skulde hu-

¹⁾ Ormefrø, som endnu bruges; det er dog ikke frøene, men de udfoldede blomsterknopper af *Artemisia santonica*.

²⁾ Vandigt udtræk af kvik- eller hundegræs.

skes, op paa et stykke papir de tre ting, jeg allerede har nævnt, som man ser i denne rækkefølge, hvilket borgmesteren også har opbevaret, hvad der ikke er mig ukært:

Opii Thebaici Gran IV.

Aq. graminis Unc IV.

Mercurii vivi Drachm. I.¹⁾

Men hvad sker? Kort efter, om ved moderens eller min foranledning skal jeg ikke kunne sige, skifter vi mening og bestemmer os til at lade det tilberede i apoteket, hvorfor jeg affattede det, som skulde bruges, på en recept (som det kaldes) i denne form:

Rp. Opii Thebaic. Gran IV.

D. ad. chart. et s.

Opium.

Rp. Aq. gramin. Unc. IV.

Mercurii crudi Drachm. I.

M. ad vitr. angustioris colli.

Da dette var sket, og jeg havde givet ordre til, at hun skulde blande opiumen med det søvndyssende liniment, som hun selv havde, og dermed smøre sønnens tindingearterier og puls ved sengetid samt opbevare infusionen bag ovnen til brug som tidligere sagt, beredte jeg mig til at gå, men blev af borgmesterkonen ført til hendes mand, som sad i husets øverste stokværk og passiarede og drak med en fremmed borger og en anden af byens rådsherrer, uden at jeg vidste, at de var der; jeg vekslede ord med dem en eller to gange, medens de drak mig til, hvorefter jeg venligt skiltes fra dem.

Medens vi gik ned ad trappen, rådede jeg moderen, der spurgte, om hun skulde give barnet et klyster, til at give det et af mælk, hvilket dog, som jeg hører, ikke blev anvendt, ligesom heller ikke det søvndyssende liniment, da barnet henad kl. 5, før opiumen var blevet sat til linimentet, overvældet af søvn, hele den nat og en del af den følgende, ak, for det så sørgelige dag! havde haft ganske god ro indtil kl. 8, hvilket moderen meddelte mig, da jeg om morgenen omtrent kl. 8½ kom til barnet, sorgfuld og adspredt på grund af den store svaghed, af hvilken en anden patient, en udmærket mand, var plaget, som ved nitiden skulde have sakramentet.

Før jeg kom, havde dog badstuemanden her i byen indfundet sig, jeg skulde tro hidkaldt for at give barnet det klyster, som det skulde have haft aftnen forud, men da han hverken var forsynet med sine instrumenter, eller moderen havde tillavet klysteret, og klokken næsten var 9, rådede jeg til, at hun skulde give barnet af infusionen og sørge for, at det fik klysteret ved middagstid; mode-

¹⁾ 1 gran er c. 65 milligram, 1 drakme c. 3 gram, 1 unce c. 30 gram.

ren samtykkede heri og bragte mig infusionen sammen med en anden tom flaske, og i hendes nærværelse og med hendes bistand hældte jeg uden at nære nogen mistanke, stolende på min recept og på apotekeren, drøftende med badstuemanden og moderen, jeg husker ikke mere hvad, og fremdeles uden at lægge mærke til, hvad der var i flasken, selv noget af indholdet gennem et dobbelt linklæde og anordnede at lade barnet tage deraf en, halvanden eller to spiseskefulde; og med løfte om at komme tilbage efter frokost gik jeg bort og lige hen til apoteket, fordi dettes provisor Balthazar aftnen forud, da jeg havde sørget for ved min tjener derfra at lade hente noget *Aqua vitæ anisata*¹⁾, havde bedt mig om at vise ham den tjeneste at være til stede ved den tilberedning af *Aurea Alexandrina*²⁾, som han havde til hensigt at foretage.

Så snart jeg var gået, lod moderen, som jeg hører, ikke drenge få halvanden skefuld af infusionen, som han havde bedt om at få i vin for lettere at synke den, men hun tvang den næsten med magt i ham, gav ham den ikke, men stoppede den i ham, og efter at den lille stakkel havde sunket dette, siges det, at han et øjeblik efter begyndte at rulle med øjnene, hikke, få kvalme, kløgninger, kaste op og knibe mund og tænder så stærkt sammen, at moderen, da hun med magt vilde skille dem ad for at stryge ganen med *Confectio alchermes*³⁾, som hun havde ved hånden, ikke var i stand dertil, kaste sig forover, trække vejret tungt, ralle og straks efter give Gud sin sjæl.

Borgmesterens karl, der var løbet om i gaderne for at søge mig, fandt mig i apoteket, hvor jeg var i færd med at efterse *Simplicia* til *Aurea Alexandrina*, og bad mig indtrængende om at skynde mig hen til barnet, som var ved at opgive ånden; og skønt jeg fulgte ham, så hurtigt jeg kunde, nåede jeg ikke at se barnet levende, det var allerede død, hvilende med åben mund på højre side; afdækket af pigerne på egen hånd betragtede jeg nøje liget og fandt intet andet end spredte pletter, dog talrigere og større end dagen forud og stærkt røde; en anden velbyrdig kvinde erklærede dog senere hen, at hun foruden disse pletter havde lagt mærke til ligesom et slag i strubeegnen, to fingersbredder stort, forskelligt i farve, men i højeste grad rødt.

Forældrene hørte imidlertid ikke op med under frygtelig jamren at beskyldte mig for at have ombragt deres søn og taget ham af

¹⁾ Anisbrændevin.

²⁾ *Aurea Alexandrina Nicolai* er et af de meget sammensatte galenisk-arabiske lægemidler, til hvis fremstilling der anvendtes 67 forskellige bestanddele.

³⁾ *Alkermeslatværg* var et i ældre tid meget anset lægemiddel, der indeholdt moskus, ambra, lapis lazuli og flere andre bestanddele; det anvendtes meget som modgift.

dage med gift, gang efter gang at slynge mig det åbent i ansigtet og snart derpå at undskyldte mig og anklage provisoren, idet de krævede mig til regnskab over for Gud. Jeg svarede dem roligt, slagen af forfærdelse og ikke fattende denne sørgelige begivenhed, men dog fuld af medlidenhed; de anklagede mig utålmodigt for at have begået en brøde og forbrydelse, som jeg dog højt og helligt ved mig fri for, beredt til, hvad øjeblik det skulde være, for Gud og mennesker at stå til ansvar for rigtigheden af min recept, hvilken dette ulykkelige dødsfald ikke kunde skyldes; og ud over det har jeg ikke gjort mig skyldig i noget, da de af mig ikke havde faaet andet end min recept.

Efter at jeg havde bedt dem om omhyggeligt at opbevare resten af infusionen, fjernede jeg mig og søgte lige tilbage til apoteket og til Balthazar, som jeg traf ved indgangen og tiltalte således: »Balthazar, das Kind ist todt, wie geht das zu?« hvortil han ude af sig selv og bleg svarede: »Ach, hat mir dann der Teufel nach Rothschild geführt, so werde ich allezeit gepflaget, gestern mit dem Pflaster auch« og endvidere: »Solten sie mir auch desswegen wohl etwas thun können?« Jeg svarede ham: »Habt ihr meinen Recept gefolget, so seid ihr entschuldiget«, og endvidere: »Wo ist meine præscriptio?« Og da han nu svarede: »Ich will darnach sehen«, og søgende den såvel i officinet som i det tilstødende rum, der er bestemt til opbevarelse af Simplicia, eller som de kaldes materialerne, følger jeg efter ham, og da den endelig er fundet, kaster jeg et flygtigt blik på den og tilføjer, da jeg ser, at min recept er uden skyld: »Das Recept hat keine Schuld; ich muss gleichwohl Copiam davon nehmen, gebet mir Papier und Black.« (Hvor dog denne afskrift er blevet af, formår jeg ikke at sige, da jeg intetsteds har kunnet finde den; måske har jeg ved en forglemmelse efterladt den i selve apoteket eller tabt den på gaden, hvilket dog aldeles ikke rører mig, da jeg er glad over, at selve originalen, til hvilken jeg bestandigt henviser, er til stede.) Jeg vedbliver således: »Weiset mir den Mercurium, den ihr genommen«, hvorpå han fremtog af officinet en krukke, som indeholdt Mercurius vivus, og viste mig den, dog med rystende hænder, og svarer så, hældende noget af den ud i låget: »Von diesen habe ich genommen.« På mit spørgsmål derefter: »Er mag ja, wie es sich gebühret, gereinigt sein?« svarer han: »Freilich, er ist durch Salz und Leder nach Manier gereinigt«; og da jeg til sidst trængte ind på ham: »Habt ihr's auch dem Jungen machen lassen?« svarer han: »Nein, ich habe es bei meiner Seeligkeit selbst gemacht.«

Da jeg så, at recepten var rigtig, og troede, at apotekeren ikke havde fejlet, gik jeg derfra, men uden at aflade med at undres og atter undres over dette pludselige og uventede dødsfald og mere og mere bstyrtet i den anskuelse, jeg havde fået, at barnet var død af

kvælning, fordi jeg indbildte mig, at moderen mod barnets vilje og under dets gråd og jamren havde nødt det til at synke noget af infusionen, af hvilken atter en lille del var kommet ind i lungerne, havde fremkaldt hoste, hvorved denne del let kunde have tilstoppet åndedrætsorganerne, tilmed hos dette svage individ, og fordi moderen angav, at sønnen havde opkastet stykker af sej slim så store som et fingerled.

Dette hændte Torsdag den 18. September henimod kl. 9½; og her har du, gunstige læser, en tro fremstilling af denne sørgelige begivenhed, i hvilken jeg kalder den levende Gud til vidne over for enhver og min egen samvittighed (og havde jeg noget endnu større, vilde jeg også gøre det) på, at jeg, så vidt jeg ved, intet har tilføjet, ikke en tøddel, som strider imod sandheden, og intet har undertrykt, som kunde bidrage til at fremme den.

Og når du nu har set, at jeg intet har opført i min recept foruden Spiritus fuliginis (et udmærket inciterende og styrkende middel for livsånderne) og Infusum mercurii vivi eller crudi (jeg siger crudi, som du nok vil lægge vel mærke til; du vil finde det med lige så mange og ganske de samme stavelser i min recept, hvormed hensigten var, at der ikke engang herigennem skulde kunne gives apotekerens anledning til fejltagelse), så bønfalder jeg dig ved den almægtige Gud og ved Christi nåde, ja, ved den yderste dom, som ingen af os kan undfly, overvej og døm, hvem du end er, kristne mennesker, hvor oprørende jeg gøres ansvarlig og beskyldes af forældrene og andre for dette ulykkelige dødsfald, og med hvor stor uret jeg gøres til hoved- og ophavsmand for denne forgiftning (hvis dette da er tilfældet); og derfor, hvis jeg synes dig værdig dertil, bed om medfølelse ikke mindre for mig end for disse dybt bedrøvede forældre, vi trænger begge til den, disse for tabet af deres søn, jeg for det ikke lette tab af mit rygte, dog kun hos de ildesindede.

Og lad det heller ikke skræmme dig, at jeg har foreskrevet en infusion af Mercurius crudus til uddrivelse af orm, thi jeg har til forsvar for mig (jeg tier om min egen mer end een gang gjorte erfaring), store mænds domme og fremragende lægers spor at følge; og hvis du, som læser dette, hvem du end er, har stiftet bekendtskab hermed gennem øjnene, eller du, som hører det, gennem ørene, så vil du også af dig selv lade fare den betænkelighed, som du muligvis nærer, og, som jeg håber, af al magt stemme for min uskyldighed.

Her udelades nu de følgende fem sider i forsvarsskriftet, da de kun ved citater af på den tid ansete medicinske forfattere skal vise, at Preussmann har handlet rigtigt i at anvende metallisk kvægsølv som ormedrivende middel, og rimeligvis tillige hans store belæsthed og det

ikke ringe antal medicinske værker, han har siddet inde med. Forsvarsskriftet slutter således:

Og nu har jeg yderligere ikke andet at tilføje end dette: Om min recept, jeg siger min, som du, gunstige læser, ovenfor har fået oplysning om, erklærer jeg, at jeg i enhver henseende vil aflægge regnskab, først for Jesus Christus, der er den øverste dommer, for hvem både jeg og alle, der læser dette, på den yderste dag skal stilles, samt også for forældrene, ja, for alle, som anmoder derom; og jeg kalder atter og atter Gud og min sjæl til vidne paa, at jeg her intet har fortiet, men fortalt hele sagen, som den er foregået, stolende stille og i håb på Gud, der ransager hjerter og nyrer, og med tålmodighed ventende på, at sagens virkelige forhold, som ikke vil blive undertrykt, selv om det en tid lang bliver det, må komme for dagen, og at der til sidst må komme ende på den sørgelige stilling, i hvilken jeg befinder mig. Og enhver vil lettelig kunne tænke sig, i hvor høj grad imidlertid denne uret piner, plager og tilintetgør mig, undtagen den, som er uvidende om, at rygten og livet holder skridt sammen.¹⁾

Fakultetets erklæring er ulige mere kortfattet, ret vag og åbenbart affattet med stor forsigtighed, så at det er forståeligt, at der blev afkrævet det en yderligere erklæring, som nu ikke mere kendes.

Eftersom vi haver modtaget kgl. majestæts nådigste befaling, ved hvilken Decanus facultatis medicæ tilligemed alle kgl. majestæts livmedici og andre medicinske Professores og Doctores her i København uopholdeligen befales (i sagen om borgmester i Roskilde Christen Steensen's søn, som ved døden pludseligen er afgået) at indstævne doktoren i Roskilde, apotekersvenden og apotekerdrengen ligesom også de øvrige, hvem denne sag angår, omhyggeligt at efterforske, hvorledes sagen forholder sig, og dernæst skriftligen udtale vor mening om, hvilken årsagen kan være til dette barns pludselige død, haver altså vi ovennævnte, adlydende kgl. majestæts nådigste befaling, efter forudgående stævning 26. September befalet alle de pågældende at give møde for os, om hvilke vi vide, at de udi denne sag ere indviklede.

¹⁾ Preussmann har underskrevet sit forsvar: »Dabam e Musæo Roëschildæ 30. Sept. Anni salutis MDCLI.« Det har ikke været muligt sikkert at faa oplyst, hvad der menes med »Musæum Roëschildæ«; nogen bygning med dette navn kendes ikke, muligvis betyder det kun »Skrevet i mit studereværelse i Roskilde«.

Den 30. September mødte alle de indstævnedes i Consistorio undtagen apotekersvenden, som ikke havde kunnet indstævnes, efterdi han forud ved rømning havde unddraget sig; samtidigt blev forelagt for os udi retten tre forskellige recepter og deskriptioner af det vand, som var indgivet barnet, iblandt hvilke fandtes i den første, som var skreven i borgmesterens hus og som var forbleven der, een drakme af Mercurius vivus; i den anden, som også var skreven i borgmesterens hus og sendt til apoteket, fandtes een drakme af Mercurius crudus, over hvilken recept doktoren stærkt beklager sig, for det første fordi kvægsølvtegnet¹⁾ skal være blevet forandret og med en anden tilføjelse ændret, end han selv havde skrevet, og dernæst fordi papiret var revet over på langs; den tredje recept var skreven i apoteket efter barnets død med doktorens egen hånd, i den var angivet en halv drakme af Mercurius vivus.

Herpå fremtrådte for domstolen borgmester Christen Steensen og hans hustru og meddelte i doktorens påhør, hvad der havde tildraget sig med deres lille søn under hans sygdom og ved hans død. Blandt andet fortalte de, at den dag, på hvilken barnet skulde drikke den af doktoren foreskrevne drik, var doktoren kommen og havde spurgt, om barnet havde drukket, hvad han havde foreskrevet; men hertil havde moderen svaret nej, fordi barnet den foregående nat havde sovet roligt og hun ikke vilde afbryde søvnen, og hun havde yderligere vist doktoren glasset, der indeholdt det vand, som skulde drikkes, og sagt: »Hr. doktor, vil det være rådeligt at give barnet dette vand, på bunden af hvilket jeg ikke kan se Argentum vivum²⁾», som I sagde skulde være derudi, da jo barnet har sovet godt i nat og allerede har madlyst«, hvortil doktoren havde svaret, at Mercurius fandtes derudi i så ringe mængde, at det ikke kunde ses, hvorefter han havde taget glasset, rystet det og sagt, at han selv vilde si det, og at barnet skulde tage to skefulde af det siede, samt hældt så meget af vandet i et måleglas, som barnet på engang skulde have, hvilket Hans Herwig Badstuemand³⁾ skriftligen havde bevidnet.

Imod denne anklage fremlagde doktoren for vor domstol til sit

¹⁾ De til lægemidler anvendte metaller, metalsalte, urter og andre stoffer havde alle særlige, til dels meget indviklede tegn, der ofte anvendtes i recepter som forkortning i stedet for den skrevne betegnelse; tegnet for kvægsølv, merkur, lignede på det nærmeste merkurstaven; for sublimat fandtes en del forskellige tegn, af hvilke flere i høj grad lignede merkurtegnet, så at en forveksling let må have kunnet finde sted. Det synes da, som om Preussmann i den ene af de skrevne recepter har anvendt tegnet for kvægsølv, men i sit forsvarsskrift kun anførte den recept, i hvilken den latinske betegnelse var skrevet helt ud.

²⁾ Argentum vivum er en anden betegnelse for Mercurius vivus.

³⁾ Var badstuemand i Roskilde i og vistnok før 1640; begravet der 2. April 1653.

forsvar et latinsk skrift, som indeholdt sygehistorien, og som han oversatte på tysk, for at anklagerne kunde forstå det; særligt hævdede han, at han aldeles ikke havde undersøgt drikken, førend barnet havde fået den, og at han ikke havde ventet, at apotekersvenden vilde have handlet så uforsvarligt med disse ting.

Imod denne påstand hævdede moderen og badstuemanden, at doktoren ikke kunde nægte, at han havde haft glasset i sin hånd, rystet det og siet indholdet gennem et linklæde.

For os blev også forelæst apotekersvendens brev til Esaias Apoteker¹⁾, i hvilket han tilstår at have taget Mercurius sublimatus i stedet for Mercurius crudus, fordi han syntes, at det tegn, der fandtes i recepten, var på Mercurius sublimatus, og ikke havde vidst, om det skulde bruges indvendigt eller udvendigt.

Således som sagen herefter stiller sig, kunne vi da ikke dømme anderledes, end at apotekersvenden er den første og fornemste årsag til barnets død, så sandt som han ved rømning har vedgået sin brøde og i et brev tilstået at have taget Mercurius sublimatus, som er en stærk gift, i stedet for Mercurius vivus; og hvis der havde været nogen betænkelighed ved lægens recept, burde han have rådspurgt ham selv, hvis han tvivlede om hint tegn på Mercurius. Imidlertid kunne vi dog heller ikke frikende lægen for al skyld, da han, skønt han har haft drikken i sin hånd, vendt op og ned på den, siet den gennem et linklæde og selv ved mål bestemt mængden, førend barnet skulde drikke det, dog ikke har bemærket, at Mercurius manglede på glassets bund.

Så lyder vor erklæring, affattet efter kgl. majestæts befaling.

Med denne erklæring er det forståeligt, at Preussmann ikke fandt sig tilfreds, hvorfor han indgav en ansøgning, som dog ikke mere kendes, om at fakultetet vilde meddele »sin censur og betænkning over den recept, han havde skrevet, om derudi nogen gift findes at være præskriberet, så og om den kan eragtes ved nogen tilsats siden at være forandret«. En kongelig befaling herom udgik 6. Dec. 1651 til de samme doktorer som tidligere, og 9. December afgav de en ny erklæring, som heller ikke mere kendes; af herredagsdommen kan kun ses, at de deri har udtalt, at dersom medikamentet var blevet præpareret

¹⁾ Esaias Fleischer, der ejede Løveapoteket i København, havde 22. Juli 1650 fået bevilling til at anlægge Domapoteket i Roskilde og lade det styre af en god og forfaren provisor; allerede 11. Juli 1650 havde Fleischer fået skøde på »det grund mured hus nest ved sneversti«, hvor apoteket siden stadigt har været.

efter doktorens hånd foruden den tilsats, »kunde de ikke finde, at medikamentet, som derefter gøres, er giftigt, når man brugte det tilbørligt«.

Imedens dette foregik, havde sagen været forelagt på Roskilde kapitel 9. og 15. Nov. 1651 (og senere 12. Jan. 1652), og at den har været indanket for kapitlet, kunde måske tyde på, at Preussmann har haft et kanonikat, præbende eller lignende, da det ellers ikke godt forstås, hvad denne sag kunde vedkomme kapitlet, med mindre han som lærd mand har ment at kunne skyde sig ind under dette. Men alle kapitlets arkivalier er gæede til grunde.

Umiddelbart efter fakultetets anden erklæring kom sagen for i bytinget i Roskilde, men her mangler også alle akter, dog kan det af herredagsdommen ses, at Preussmann har fremlagt et skriftligt indlæg, vistnok affattet på dansk, og at der er blevet afholdt forhør i Roskilde 11. Dec. 1651, i hvilket apotekerdrengen optrådte som vidne, og atter 15. Jan. 1652. Ved den af 16 nævninger 12. Febr. 1652 afsagte bytingsdom blev den bortrømte provisor dømt fra sin fred, medens de ikke mente at kunne dømme Preussmann fra hans fred, idet de dog forsigtigt tog et forbehold over for fakultetets erklæring om, at han dog havde nogen skyld, da de »derudi kendte sig ganske uforfarne«. Det er muligvis dette forbehold, der har givet anledning til en vidneforklaring 16. Febr. 1652 for kansleren Christen Sehested, men herom vides intet nærmere, end hvad der kortelig omtales i stævningen.

Utilfreds med denne dom indankede borgmesteren sagen for Sjællandsfars landsting, men domsprotokollerne fra den tid mangler også; her afsagde landsdommer Jørgen Seefeldt 10. Marts 1652 en dom, der stadfæstede nævningedommen; tilbage var der da for den forbitrede fader kun at gå til rigets højeste domstol, herredagen, og for denne indstævnede Christen Steensen så sagen 25. Juni 1652 i et langt anklageskrift, ejendommeligt ved dets lidenkabelige form; det viser, hvor nær faderen tog sig sønnens død, muligvis den eneste, og hvor meget det lå

ham på sinde at ramme ophavsmændene, og det berigtiger paa adskillige punkter Preussmann's fremstilling.¹⁾

Borgmester Christen Steensen i Roskilde citerer Jørgen Seefeldt, landsdommer, for en hans afsagte dom, på Sjællandsfars lands-ting den 10. Marts sidst forleden skal have dømt og afsagt anlan-gende den forskrevne borgmester Christen Steensen's salig søn, Pe-der Christensen, næst forleden den 18. September med forgift er ble-ven uskyldig ombragt under doktor Preusmand's kur, hvorudi lands-dommer ved magt kender at blive de seksten mænds tov og afsigt²⁾, hvilken forbemeldte landsdommer kender af dennem at være svoret endelig, så vidt de haver tilsvoret Baltzer Witwer, Apotekersvend sin fred at miste og doktor Preusmand sin fred at beholde, efterdi, hvad skyld her kan findes være, den dog ingenlunde af fri vilje og fuld forsæt kan befindes at skal være gjort; hvilken landsdommers dom han formener ej at komme kan doktoren eller apotekersvenden til befrielse på deres fred, eftersom landsdommer udi sin doms slut-ning henregner sådant uskyldigt blods udgydelse alene til en uagt-somhed og skødesløshed og forseelse, ikke agtendes, at når apoteker-svenden bekender sig at have taget Mercurium sublimatum i steden for Mercurio crudo, at han da og derhos beskylder doktoren, fordi han ej havde tegnet på sedlen, enten det skulde bruges indvortes el-ler udvortes, men og at doktoren havde skrevet sådant et Signum, som betyder Mercurium sublimatum, og endnu ikke af doktoren er bevist, at det Signum haver tilforn været anderledes og er siden med nogen tilsats forandret; thi at Facultas medica udi deres anden censur siger alene, at dem synes denne recept med nogen tilsats at være forandret; item, når de tilkender apotekersvenden Baltzer at være årsage udi barnets død, siger de ikke, at han er den eneste men den fornemste årsage, og i så måder kender de ikke doktoren fri, men siger doktoren og at have nogen skyld. At der foregives, at apotekersvenden aldeles intet haver brugt til denne recepts kom-position af det, som udi doktorens deskription var benævnt, hvilket og doktor Preusmand selv vedgår i sit skriftlige indlægs 6. punkt til de 16 mænd dat. den 5. Februar 1652, synes det jo at være hos doktoren stor uforstand og dumdristighed, at han kunde ikke ander-ledes kende det, som han selv havde ordineret, om det var det samme eller ikke og dog vilde råde andre til at bruge det, hvilket

¹⁾ Anklagen gengives efter »Stevningsbog for 1653, fol. 553«, men afskriften synes her ret skødesløst foretaget; da anklagen også er gengivet i herredagsdommen, er der hist og her i gengivelsen foretaget rettelser efter herredagsdommens gengivelse, hvor denne må antages at være rigtigere.

²⁾ Vidnesbyrd og afsagte dom.

dog herudi letteligere og snarere kunde have sket end ellers efter doktorens egen bekendelse af forskrevne indlægs 8. punkt, i synderlighed efterdi doktoren selv havde glasset med drikken udi sin hånd, beså den imod dagen, skvulpede det omkring, siede det igennem et linklæde, ordinerede og afmålte, hvor meget barnet skulde have ind deraf på engang, ja, doktoren blev og af det salig barns moder påmindet, at hun ikke så kvægsølvet ligge på bunden i glasset, som doktoren tilforen havde hende berettet der skulde være udi, og han derimod bejaede, at der lå alt nok, det var, som det burde at være, men kvægsølvet var så lidet, man kunde ikke så se det. At doktor Preusmand tilkendes i det salig barns død hverken at kan sværges til råd eller åråd, da dog doktoren selv udtrykkeligen skal vedgå udi sit latinske Scripto, at han haver rådet og befalet moderen at give sit barn af den forordnede drik; så at havde doktoren ikke så højiligen forsikret det salig barns moder, både før recepten på apoteket blev præpareret, og siden også, efter at drikken var hentet fra apoteket, førend barnet fik noget ind deraf, der doktoren ubeden af sig selv kom i forældrenes hus om morgenen den 18. September 1651, begærede at se drikken, tog glasset med drikken udi i sin hånd, beså det mod dagen, sagde, at det var, som det burde at være, siede drikken igennem et linklæde og ordinerede deraf udi et rømmerke¹⁾, hvor meget barnet skulde have ind deraf på engang, og beføl moderen at give barnet det uden fare, havde barnet aldrig fået noget ind deraf; ja, endog efter barnets død forsikrede det afgangne barns fader, at han ikkun skulde forvare glasset med drikken udi, han vilde forsvare det, hvor han skulde, hvorom vidnesbyrdene haver klarligen vundet til Roskilde kapitel og byting. Bekender doktor Preusmand selv den 30. September Anno 1651 på Consistorio i vor købstad København, at han haver siet drikken igennem en klud, og at det var det samme, som var ordineret, omskønt der kunde ikke ses kvægsølv på bunden; var det nu det samme, som var ordineret af doktoren — og af det, som var ordineret, fik barnet ind efter doktorens råd og befaling, og af det, som barnet fik ind, blev barnet forgivet og døde hastigt — saa dræbte det jo barnet, hvilket doktoren havde ordineret og kendt det samme at være. Og endnu ikke er påkendt, at doktorens præscription er i alle måder ustraffelig og drikken uden fare at bruge, som han selv ikkun siger, men udi Medicorum deres anden censur efter kongelig majestæts allernådigste befaling af Københavns Consistorio underdanigst udgiven den 9. December 1651, til hvilken censurs påhør parterne skal ej være som til den første indstævnedes og formenes billigen også her at skulde have sket, siger Facultas medica alene, at Infusum gjort efter doktorens hånd uden den tilsats ikke er giftig, når man brugte det til-

¹⁾ Et lille rømer, drikkebæger, lille skål.

børlig. Og når doktoren udi sit latinske Scripto vil bevise sin recept at være god for orm, beviser han ingensteds, at den og kan bruges mod Febrem malignam, af hvilken han vedgår det salig barn at have laboreret, såvelsom og doktoren udi meget skriver, taler og siger nu et, nu et andet, thi således er hans trende recepter adskillige og den ene ikke aldeles som den anden. Og på Consistorio i København den 30. September Anno 1651 bekender han, at barnet var sygt af orm, men siden den 15. November på Roskilde kapitel siger han, at barnet laborerede [af] Febri maligna; på Roskilde kapitel samme dag nægter han, at han ikke kan sige, om barnet var død [af] Febri maligna eller af drikken, men straks derefter sammesteds samme dag beretter, at man noksom kan se, hvoraft barnet er død; og Johan Apotekerdreng på Roskilde byting den 11. December 1651 vidner, at doktoren sagde til apotekersvenden Baltzer, at borgmester Christen Steensen's søn var død af den drik, som Baltzer Apotekersvend havde gjort. På Sjællandsfars landsting den 21. Januar 1652 skal doktoren svaret til de fire mænds vidne, at han så ingen god for an, der kunde sige, hvad i glasset var, og imod Simon Wibe's¹⁾ vidne for kongelig majestæts hr. kansler Christen Thomsen [Sehested] den 16. Februar 1652 svarede doktoren blandt andet, at han da, nemlig den 23. September 1651, der det salig barns lig skulde begraves, og han talte med Simon Wibe, som vidnet omformelder, vidste han ikke, at hans recept ikke var efterfulgt, da dog Hans Badstuemand tilføren næste Lørdag efter barnets død, nemlig den 20. September, sagde doktoren det tilføren efter hans vidnes andet punkt på Roskilde kapitel, aflagt den 9. November Anno 1651, hvilket andet punkt udi forskrevne vidne doktoren hannem koncederede. Doktoren også, som udi sit latinske Scripto skyder sig standhaftig til sin original, den dog fragår i sit svar til det salig barns fader, der han i de fire mands nærværelse, som besigtede det salig barns lig, blev af faderen tilspurgt den 23. September, om det var det selv samme glas og vand, han da i sit svar skyder sig til sin tredje deskription, som var en halv drakme forindsket ringere end originalens, hvilket af de fire mands vidne er at erfares; og den tredje sedel skrev doktoren på

¹⁾ Simon Wibe var søn af den bekendte handelsmand Mikkel Wibe og hans 2den hustru Anne Simonsdatter Suurbeck; han kom 1621 i skole i Stettin, rejste 1626 udenlands med mag., senere prof. Chr. Stougaard, blev 1627 immatrikuleret i det medicinske fakultet i Strassburg og kom tilbage 1632. Senere fik han et kanonikat i Roskilde (Hersted præbende, af hvilket han var den sidste besidder). I 1646 blev han sendt til Sverige for at undersøge noget erts fra Norge, der ansås for guldholdigt; i 1657 var han ansat i tyske cancelli. Han blev begravet i domkirken om aftenen 7. Juli 1671 »og havde ingen klokke, og fik jeg ingen betaling, men Simon Rasmussen lovede at ville betale mig og selv skaffe sig betaling af kirken. Simon Rasmussen betalte mig.«

apoteket efter barnets død, og den stod tegnet på, hvem der skulde have det. Så haver og vidnesbyrdene udi meget vundet anderledes, end doktoren beretter ud i sit latinske Scripto, thi doktoren sammesteds bekender, at barnets mave var hoven og stor, munden lugtede ilde, item barnet at sove uroligt, at springe udi søvne, at klø næsen og knibe læberne sammen idelig, øjnene at være hule og mørke, det hvide i øjnene at blegnes, og at barnet havde fluks åben liv etc., barnet og at opkaste store stykker, som leddet af en finger, at det derudover er kvalt i drikken, og der skulde være set pletter på barnet, og moderen skulde med magt have indgivet barnet af drikken etc., hvadom vidnesbyrdene tier tværtimod til Roskilde byting den 11. December 1651 og den 15. Januar 1652, så doktoren synes sig herudi at undskylde og sin sag besmykke, ligesom barnet ej skulde være død af den forgiftige drik, men af anden sygdom. Om doktoren formener sig ej at være forpligtet til at smage alle sine medikamenter og at observere, hvad der er kommen udi, om hannem da ikke burde i det ringeste at tegne på recepten, hvo medikamentet skulde bruge, om det skulde bruges udvortes eller indvortes; og i synderlighed når der tvistedes på så højligen, som her skete, da at have smagt det tilforen, eftersom han selv personligen til stede var og drikken uden fare at bruge, som doktoren selv siger. Skal et menneskes liv agtes så ringe, hvilket moderen går i døden for, med stor møje og omsorg opfostrer, og man aldrig kunde vide, hvad godt Gud ved sådant et menneske, dersom det levede, kunde i verden udrette, at sådan gerning ikkun skal regnes ham til skødesløshed og uagt-somhed, da kunde mange grove synder og slemme misgerninger således undskyldes og skjules, hvilket er dog Gud og den kristne høj-øvrighed at beklage, efterdi det doktoren hans livsdage aldrig var kommet udi sinde at ville forsvare det, som var i glasset efter Roskilde kapitels vidne den 12. Januar 1652, og det var åbenbare for øjnene, at vandet i glasset var ikke efter hans præskription efter de fire mænds vidne, hvorledes han da med en god samvittighed kunde råde og befale den bedrøvede moder at give sit barn ind deraf, og det siger Christen Steensen, som han ikke vilde forsvare, eftersom barnets liv var hannem betroet, så at hvad hans forsæt herudi været haver, kan noksom eragtes af Simon Wibe's hustrus vidne og af doktorens egne ord, at havde Baltzer blevet til stede, havde han kunnet sagt, der ligger doktorens recept, derefter haver jeg gjort det, de haver sendt mig en liden bube her, jeg ved ikke, hvorledes dermed er tilgaaet; hvad vilde de derfor have gjort Baltzer? Ja, hvad skal Christen Steensen sige, foruden den store hjertesorg, som de højt bedrøvede forældre er geråden udi efter deres salig søns hastige og ynkelige død formedelst doktorens råd og befaling, må endda dagligen lide harm og fortræd og høre mange spodske ord, som af kapitels vidne Roskilde den 12. Januar kan forstås, som ikke

for høviske øren at burde nævnes, ja, trues på deres ære, og den højt bedrøvede moder efter doktorens beskyldning og indgivende i sit iatinske Scripto at mistænkes og i landet udråbes, ligesom hun skulde være årsage i sit barns død, at doktoren i så måde vilde tillægge den bedrøvede uskyldige moder sine egen og apotekersvendens uhorlige og uforsvarlige gerninger, som ere det salig barns banemænd formedelst sådan forgiftig driks beredelse, at og doktoren, som havde barnets liv og død i sin hånd, kunde have afvendt hans død og frelst hans liv og afværget sådant uskyldigt blods udgydelse, hvilket, enten det er gjort med forsæt eller og af hans grove uforstand, han ikke endnu haver erklæret sig for, som billigen af hannem burde at være sket. Forhåber borgmester Christen Steensen derfor på det allerunderdanigste, at når den ynkelige og bedrøvelige sags beskaaffenhed og uforsvarlige gernings bedrift udi sine dokumenter og punkter bliver overvejet, da landsdommers afsagde dom ej at komme doktoren eller apotekersvenden til befrielse, enten sådant at kan være sket af fri vilje og fuld forsæt eller af skødesløshed og uagtsomhed, eftersom den kristne højøvrighed haver tilforn for godt anset og eragtet, at når en ligger andens barn ihjel, den da, det gør, derfor at straffes som for andet manddrab efter højlovlig ihukommelse Christiani IV reces lib. 2, kap. 10, art. 3, langt mindre da derfor sådanne gerningsmænd, som ere årsage udi et uskyldigt menneskes blods udgydelse udi ædruskab ved deres fulde fornuft se sig for, endog advaret, at det sås ikke udi drikken, som var berettet, der skulde være udi, doktoren af moderen advares, der han recepten skrev, han den hjemme i huset vilde selv berede, formedelst apotekeren og doktoren var ikke gode venner, kender det endda, siden det var kommet fra apoteket, godt at være, råder til sådant at indgives, hvorved et menneske straks dræbes, dennem da at undgå ustraffet, men af kongelig majestæt og Danmarks riges højvise råd at dømmes og tilfindes deres fortjente løn og straf at lide og undgælde, anseendes og, at apotekersvenden Baltzer hårdt klager på doktoren i sin skrivelse, og hvis [hvad] doktoren bruger sig til undskyldning at bygges på løs grund og meget deraf endnu ikke er bevist, men efter vidnesbyrdene, som ved ed og oprakte fingre haver vundet deres sandhed, befindes anderledes; ja, havde doktoren ikke rådet til, både før og siden drikken kom fra apoteket, og med sær råd og fri vilje befalet at indgive barnet af den forgiftige drik, hvilken doktoren havde i sin hånd, kendte det for godt at være, siden det var kommet fra apoteket, havde barnet aldrig blevet forgivet deraf; ja, end doktoren efter det salig barns død forsikrede faderen, han skulde forvare det, doktoren vilde forsvare det for kongen og kongens doktorer og andre og hvor det skulde være, som af vidnesbyrdene videre kan erfares; men hvorledes han det forsvarer, udvise akterne i denne sag, så den retfærdige Gud hannem betale; thi havde doktoren, der han var i for-

ældrenes hus efter barnets død, været så omhyggelig at agte, hvad det var, barnet var forgivet af, og hvis [hvad] af forgiften tilbage var i glasset, som han var færdig at løbe på apoteket og advare apotekersvenden, at barnet var død, og skrev da der sin tredje recept, og apotekersvenden straks rømte, forældrene uafvidende, havde forskrevne apoteker kunnet blive anholdt til sagens bedre oplysning, og nu siden vilde doktoren have skylden ud på den uskyldige og højbedrøvede moder, søgendes og derhos adskillige udflugter og andet mere sin sag dermed at besmykke til den ende, at det ikke skal hedde, barnet er forgivet, men alene, at doktoren sin reputation kan frelse, gøres sig imidlertid ringe tanke og samvittighed over det uskyldige blods udgydelse og barnets ynkelige død, som formedelst doktorens råd og befaling er dog forgivet og dog ombragt.

Nu den alvidende og retfærdige Gud det kende og den kristen højøvrighed herpå dømme.

Medens retssagen gik sin langsomme gang, havde Preussmann fortsat sin lægevirksomhed, og at han ikke havde mistet al tillid, viser det eneste Tilfælde, i hvilket han sikkert vides at have været tilkaldt, nemlig til rigskansler Just Høg's enke Anne Lunge på Gjorslev, om hvis endeligt der i Christen Tausen's ligpræken berettes således:

»Den 28. Juli 1652 er den salig frue bleven med denne ny graserende sygdom¹⁾ behæftet, hvorover blev straks skikket til København til hæderlig og højlærd mand dr. Poul Moth og hæderlig og højlærd mand dr. Henrik Preutzman, og kom forskrevne dr. Preutzman straks til hende; og endog den salige frue vel fornam, at vor herre vilde kalde hende ved denne sygdom, brugte hun dog efter hendes venners begæring alle de midler, som doktoren til hendes helbred eragted tjenlige at være, og syntes vel sygdommen somme tid at lindres, endog det varede ikkun stakket.« Sygdommen tiltog, og 5. August, da hun mærkede, at døden var nær, forlangte hun om aftnen, at præsten skulde hentes, og fik da sakramentet. »Der doktoren kom til, spurgte hun, hvad han dømte om hende, og der han svarede, at dersom hun kunde få nogen rolighed og komme til at sove, da blev det næst Guds hjælp godt med hende, svarede hun: »O, nej, det bli-

¹⁾ I 1652 herskede der på Sjælland en epidemi af koldfeber, som angreb en mængde mennesker og ud på sommeren gik over til en epidemi af blodgang, der varede i de tre måneder, Juni, Juli og August, og i København alene bortrev flere tusinde mennesker, dagligt en snes eller flere.

ver ikke bedre med mig her i denne verden.« Fredag 6. August døde hun; til stede var da foruden slægten dr. Preussmann og præsten Hans Andersen.

Inden sagen kom for herredagen, var der 28. Jan. 1652 udgået kongelig befaling til de 8 doktorer, der havde afgivet erklæringerne, om at aflevere såvel Preussmann's recepter som apotekersvendens og apotekerdrengens skrivelser forseglede til Niels Trolle, der allerede 23. Januar havde fået kongelig befaling til at modtage dem og siden for retten [af hvilken han som rigsråd var medlem], når påeskes, fremlægge dem, at de til sagens oplysning der kan åbnes, igennemses og siden igen af rettens betjente forseglet tilstilles ham.

Endelig 4. Maj 1653 kom sagen for herredagen. I retten sad den dag: kong Frederik III, rigens hovmester Joakim Gersdorf, kongens kansler Christen Thomesen Sehested, rigsråderne Tage Thott, Hans Lindenov, Jørgen Brahe, Niels Trolle, Henrik Rantzau, Jørgen Seefeldt [skønt indstævnet for sin dom], Iver Wind, Frederik Reedtz, Mogens Høg, Christen Skeel og Erik Juel.

For retten var af Christen Steensen foruden landsdommeren indstævnet de 8 københavnske doktorer, H. Preussmann, apoteker E. Fleischer, B. Witwer, Peder Anchersen¹⁾ og hans 16 nævninger [hvis dom anføres fuldstændigt ligesom også landstingsdommen], der alle mødte undtagen de 8 doktorer, som skriftligt havde protesteret mod at indstævnes som vidner, fordi de i denne sag kun havde efterkommet kongens befaling om at erklære sig om sagen. Til stede siges udtrykkeligt også Jørgen Seefeldt at have været og at have fået sin dom stadfæstet.

For retten erklærede Preussmann sig uskyldig i barnets død og krævede sig befriet for denne tiltale, hvor-

¹⁾ Om P. Anchersen vides kun, at der 17. Aug. 1645 blev lyst for ham og Geske Johansdatter, og at han blev begravet 4. Dec. 1658 på domkirkegården. Han må i 1651 have været formand for nævningedomstolen.

efter der »med flere ord parterne derom for retten forefaldt og dennem imellem passeret«.

Herredagens dom faldt derpå således:

»Da efter tiltale, gensvar, denne forberørte sags lejlighed og efterdi apotekersvenden selv vedgår sig at have forset og derfor bortrømt, er derpå for retten afsagt, at landsdommer, som de 16 mænds afsigt så vidt haver konfirmeret, at Baltzer Witwer bør sin fred at miste, med sin dom ingen uret gjort, men den bør ved magt at blive. Doktor Henrik Preussmand anlangendes, efterdi han ikke benægter at have haft glasset med det, som fra apoteket var kommet, i sin hånd og lettelig kunde se, at det ikke overens kom med det, som han selv siger, hans recept og deskription pålyder, helst efterdi han af moderen derom var bleven advaret, da bør han forsaadan sin forseelse ikke tilstedes her udi riget mere at lade sig bruge.«

Hermed var Henrik Preussmann's kortvarige virken i Danmark afsluttet, og han er da vel søgt tilbage til sit fødeland; hans videre skæbne kendes ikke. Det har sikkert faldet ham så meget lettere at forlade Danmark, som han få uger, før herredagsdommen faldt, havde mistet sin hustru, der døde 25. Marts 1653; hans sidste gerning her i landet, hvor skæbnen havde været ham så ublid, har da vel været i domkirken, i hvis nordre part hustruen blev begravet 1. April, at lægge en sten, som endnu findes der, over hendes grav med denne indskrift:

HIC QUIESCIT PIA AC HONESTA MATRONA CATHARINA FREITAGS LUBEC. HENRICI PREUSMANS MEDIC. DOCTORIS UXOR QUONDAM PERDILECTA QUÆ ÆTATIS SUÆ XXXVIII PLACIDE OBIIT ROSCHILDÆ ANNO MDCLIII DIE XXV MARTII.

NON CONFUNDAR IN ÆTERNUM.

Det er vanskeligt at danne sig nogen helt klar forestilling om, hvad der egentlig har givet anledning til denne skæbnesvangre fejltagelse; alle forhør og vidneforklaringer mangler, og i det, der er tilbage, findes der en væsentlig uoverensstemmelse, som ikke mere lader sig udrede.

At apotekersvenden har haft hovedskylden og selv følt det, er klart nok; men om han har haft en ringe undskyldning i affattelsen af lægens recept, er mindre klart. Har der i recepten været anvendt et kemisk tegn, Signum, til dermed at betegne kvægsølv, kan som tidligere nævnt en forveksling med et lignende tegn være forståelig men ikke undskyldelig, thi apotekeren skulde vide, at sublimat i den angivne dosis er en dræbende gift, og underrettet lægen om fejltagelsen. Her er der imidlertid en uoverensstemmelse mellem fakultetets erklæring, ifølge hvilken et sådant Signum var anvendt, og Preussmann's udtrykkelige udtalelse (side 37), at han havde skrevet Mercurius crudus, og at det fandtes med lige så mange stavelser i hans recept; på dette punkt er det umuligt nu at afgøre, hvor megen skyld lægen har haft; Preussmann selv kommer i sit forsvar slet ikke ind på dette væsentlige punkt.

Om recepter fra den tid gælder det i al almindelighed, at de vel er ret tydeligt skrevne, men ofte uden betegnelse af, hvem der skal bruge dem, eller om de skal bruges indvendigt eller udvendigt; ofte er de ikke daterede og kun sjældent undertegnede med navn.

Hvad der i sidste instans har fældet Preussmann, er sikkert det for ham absolut graverende forhold, som også særligt fremdrages i nævningedommen, at han, skønt han havde haft medicinen i sin hånd og nøje undersøgt den, dog trods moderens advarsel ikke havde overbevist sig om, at der på bunden lå metallisk kvægsølv, som selv i ringe mængde let måtte kunne ses i en c. 120 grams flaske; og han har sikkert ikke forbedret sin stilling ved først ligefrem at benægte denne kendsgerning, som han dog senere over for herredagen ses at have måttet ind-

rømme, og ved tillige at ville søge at vælte ansvaret over på moderen ved en beskyldning mod hende, der er lige så urimelig og utiltalende som faderens antydning af, at Preussmann med forsæt havde dræbt barnet.

Det kan da nok siges, at herredagsdommen har ramt det rigtige ved ikke at give den forbitrede fader ret og dømme Preussmann fra hans fred som drabsmand, men ved at fratage ham, hvis ligegyldighed og uagtsomhed havde voldt »sådan et uskyldigt blods udgydelse«, al ret til fremtidig lægevirksomhed i Danmark, en dom, der har sin store interesse derved, at dette kun er sket een gang senere, ved en højesteretsdom 1820, da C. F. Simonsen blev fradømt *jus practicandi*, men af helt andre og mindre graverende grunde.
